

శ్రీః
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః
శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః
ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

మహర్షి వేదవ్యాసప్రణీతం శ్రీమద్భాగవతమహాపురాణం
॥ చతుర్థస్కంధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

శ్రీ రంగరామానుజ మహాదేశికన్

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయ నమః

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ

శ్రీమద్భాగవతమహాపురాణం

॥ చతుర్థస్కంధే ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ॥

ప్రాచీనబర్హిరువాచ

భగవంస్తే వచోఽస్మాభిర్న సమ్యగవగమ్యతే |

కవయస్తద్విజానంతి న వయం కర్మమోహితాః || 1 ||

నారద ఉవాచ

పురుషం పురంజనం విద్యాద్యద్ వ్యనక్త్యాత్మనః పురం |

ఏకద్విత్రిచతుష్పాదం బహుపాదమపాదకం || 2 ||

యోఽవిజ్ఞాతాహృతస్తస్య పురుషస్య సఖేశ్వరః |

యన్న విజ్ఞాయతే పుంభిర్నామభిర్వా క్రియాగుణైః || 3 ||

యదా జిఘృక్షన్ పురుషః కార్తస్యేన ప్రకృతేర్గుణాన్ |

నవద్వారం ద్విహస్తాంఘ్రి తత్రామనుత సాధ్వతి || 4 ||

బుద్ధిం తు ప్రమదాం విద్యాన్మమాహమితి యత్కృతం |

యామధిష్ఠాయ దేహేఽస్మిన్ పుమాన్ భుంక్తేక్షభిర్గుణాన్ || 5 ||

సఖాయ ఇంద్రియగణా జ్ఞానం కర్మ చ యత్కృతం |

సఖ్యస్తద్వృత్తయః ప్రాణః పంచవృత్తిర్యథోరగః || 6 ||

బృహద్బలం మనో విద్యాదుభయేంద్రియనాయకం |

పంచాలాః పంచ విషయా యన్మధ్యే నవఖం పురం || 7 ||

అక్షిణీ నాసికే కర్ణౌ ముఖం శిశ్నగుదావితి |
ద్వే ద్వే ద్వారౌ బహిర్యాతి యస్తదింద్రియసంయుతః || 8 ||

అక్షిణీ నాసికే ఆస్యమితి పంచ పురః కృతాః |
దక్షిణా దక్షిణః కర్ణ ఉత్తరా చోత్తరః స్మృతః || 9 ||

పశ్చిమే ఇత్యథోద్వారౌ గుదం శిశ్నమిహోచ్యతే |
ఖద్యోతాఽఽవిర్ముఖీ చాత్ర నేత్రే ఏకత్ర నిర్మితే |
రూపం విభ్రాజితం తాభ్యాం విచష్టే చక్షుషేశ్వరః || 10 ||

నలినీ నాలినీ నాసే గంధః సౌరభ ఉచ్యతే |
పూణోఽవధూతో ముఖ్యాస్యం విపణో వాగ్రసవిద్రసః || 11 ||

ఆపణో వ్యవహారోఽత్ర చిత్రమంధో బహూదనం |
పితృహూర్దక్షిణః కర్ణ ఉత్తరో దేవహూః స్మృతః || 12 ||

ప్రవృత్తం చ నివృత్తం చ శాస్త్రం పంచాలసంజ్ఞితం |
పితృయానం దేవయానం శ్రోత్రాచ్ఛ్చృతధరాద్వ్యజేత్ || 13 ||

ఆసురీ మేథ్రమర్వాగ్ధ్వాత్స్వవాయో గ్రామిణాం రతిః |
ఉపస్థో దుర్మదః ప్రోక్తో నిర్మతిర్గుద ఉచ్యతే || 14 ||

వైశసం నరకం పాయుర్లుబ్ధకోఽంధౌ తు మే శృణు |
హస్తపాదౌ పుమాన్స్తాభ్యాం యుక్తో యాతి కరోతి చ || 15 ||

అంతఃపురం చ హృదయం విషూచిర్మన ఉచ్యతే |
తత్ర మోహం ప్రసాదం వా హర్షం ప్రాప్నోతి తద్గుణైః || 16 ||

యథా యథా విక్రియతే గుణాక్తో వికరోతి వా |
తథా తథోపద్రష్టాఽఽత్మా తద్వృత్తీరనుకార్యతే || 17 ||

దేహో రథస్త్వింద్రియాశ్వః సంవత్సరరయోఽగతిః |
ద్వికర్మచక్రస్త్రిగుణధ్వజః పంచాసుబంధురః || 18 ||

మనోరశ్మిర్బుద్ధిసూతో హృన్నీడో ద్వంద్వకూబరః |
పంచేంద్రియార్థప్రక్షేపః సప్తధాతువరూఢకః || 19 ||

ఆకూతిర్విక్రమో బాహ్యో మృగతృష్ణాం ప్రధావతి |
ఏకాదశేంద్రియచమూః పంచసూనావినోదకృత్ || 20 ||

సంవత్సరశ్చండవేగః కాలో యేనోపలక్షితః |
తస్యాహానీహ గంధర్వా గంధర్వో రాత్రయః స్మృతాః |
హరంత్రాయుః పరిక్రాంత్యా షష్ఠ్యత్తరశతత్రయం || 21 ||

కాలకన్యా జరా సాక్షాల్లోకస్తాం నాభినందతి |
స్వసారం జగృహే మృత్యుః క్షయాయ యవనేశ్వరః || 22 ||

ఆధయో వ్యాధయస్తస్య సైనికా యవనాశ్చరాః |
భూతోపసర్గాశురయః ప్రజ్వారో ద్వివిధో జ్వరః || 23 ||

ఏవం బహువిధైర్దుఃఖైర్దైవభూతాత్మసంభవైః |
క్లిశ్యమానః శతం వర్షం దేహీ దేహీ తమోవృతః || 24 ||

ప్రాణేంద్రియమనోధర్మానాత్మన్యధ్యస్య నిర్గుణః |
శేతే కామలవాంధ్యాయన్మమాహమితి కర్మకృత్ || 25 ||

యదాఽఽత్మానమవిజ్ఞాయ భగవంతం పరం గురుం |
పురుషస్తు విషజ్ఞేత గుణేషు ప్రకృతేః స్వదృక్ || 26 ||

గుణాభిమానీ స తదా కర్మాణి కురుతేఽవశః |
శుక్లం కృష్ణం లోహితం వా యథాకర్మాభిజాయతే || 27 ||

శుక్లాత్ప్రకాశభూయిష్ఠాన్ లోకానాప్నోతి కర్త్వచిత్ |
దుఃఖోదర్కాన్ క్రియాయాసాంస్తమః శోకోత్కటాన్ క్వచిత్ || 28 ||

క్వచిత్పుమాన్ క్వచిచ్ఛ్రీ క్వచిన్నోభయమంధధీః |
దేవో మనుష్యస్తిర్యగ్వా యథాకర్మగుణం భవః || 29 ||

క్షుత్పరీతో యథా దీనః సారమేయో గృహం గృహం |
చరన్ విందతి యద్దిష్టం దండమోదనమేవ వా || 30 ||

తథా కామాశయో జీవ ఉచ్ఛావచపథా భ్రమన్ |
ఉపర్యథో వా మధ్యే వా యాతి దిష్టం ప్రియాప్రియం || 31 ||

దుఃఖేష్వేకతరేణాపి దైవభూతాత్మహేతుషు |
జీవస్య న వ్యవచ్ఛేదః స్యాచ్ఛేత్తత్తత్ప్రతిక్రియా || 32 ||

యథా హి పురుషో భారం శిరసా గురుముద్వహన్ |
తం స్కంధేన స ఆధత్తే తథా సర్వాః ప్రతిక్రియాః || 33 ||

నైకాంతతః ప్రతీకారః కర్మణాం కర్మ కేవలం |
ద్వయం హ్యవిద్యోపసృతం స్వప్నే స్వప్న ఇవానఘం || 34 ||

అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంసృతిర్న నివర్తతే |
మనసా లింగరూపేణ స్వప్నే విచరతో యథా || 35 ||

అథాత్మనోఽర్థభూతస్య యతోఽనర్థపరంపరా |
సంసృతిస్తద్వ్యవచ్ఛేదో భక్త్యా పరమయా గురౌ || 36 ||

వాసుదేవే భగవతి భక్తియోగః సమాహితః |
సద్భీచీనేన వైరాగ్యం జ్ఞానం చ జనయిష్యతి || 37 ||

సోఽచిరాదేవ రాజర్షే స్యాదచ్యుతకథాశ్రయః |
శృణ్వతః శ్రద్ధధానస్య నిత్యదా స్యాదధీయతః || 38 ||

యత్ర భాగవతా రాజన్ సాధవో విశదాశయాః |
భగవద్గుణానుకథనశ్రవణవ్యగ్రచేతసః || 39 ||

తస్మిన్మహాన్ముఖరితా మధుభిచ్ఛరిత్ర -
పీయూషశేషసరితః పరితః స్రవంతి |
తా యే పిబంత్యవిత్పషో నృప గాఢకర్ణై -
స్తాన్న స్పృశంత్యశనత్పృథ్వియశోకమోహాః || 40 ||

ఏతైరుపద్రుతో నిత్యం జీవలోకః స్వభావజైః |
న కరోతి హరేర్నానం కథామృతనిధౌ రతిం || 41 ||

ప్రజాపతిపతిః సాక్షాద్భగవాన్ గిరిశో మనుః |
దక్షాదయః ప్రజాధ్యక్షా నైష్ఠికాః సనకాదయః || 42 ||

మరీచిరత్యంగిరసౌ పులస్త్యః పులహః క్రతుః |
భృగుర్వసిష్ఠ ఇత్యేతే మదంతా బ్రహ్మవాదినః || 43 ||

అద్యాపి వాచస్పతయస్తపోవిద్యాసమాధిభిః |
పశ్యంతోఽపి న పశ్యంతి పశ్యంతం పరమేశ్వరం || 44 ||

శబ్దబ్రహ్మణి దుష్పారే చరంత ఉరువిస్తరే |
మంత్రలింగైర్వ్యవచ్ఛిన్నం భజంతో న విదుః పరం || 45 ||

యదా యమనుగృహ్ణోతి భగవానాత్మభావితః |
స జహోతి మతిం లోకే వేదే చ పరినిష్ఠితాం || 46 ||

తస్మాత్కర్మసు బర్హిష్మన్నజ్ఞానాదర్థకాశిషు |
మార్థదృష్టిం కృథాః శ్రోత్రస్పర్శిష్వస్పృష్టవస్తుషు || 47 ||

స్వం లోకం న విదుస్తే వై యత్ర దేవో జనార్దనః |
ఆహుర్ధూమ్రుథియో వేదం సకర్మకమతద్విదః || 48 ||

ఆస్తీర్య దర్భైః ప్రాగగ్రైః కార్తస్వేన క్షితిమండలం |
 స్తభ్ధో బృహద్వధాన్మానీ కర్మ నావైషి యత్పరం |
 తత్కర్మ హరితోషం యత్సా విద్యా తన్మతిర్యయా || 49 ||

హరిర్దేహభృతామాత్మా స్వయం ప్రకృతిరీశ్వరః |
 తత్పాదమూలం శరణం యతః క్షేమో నృణామిహ || 50 ||

స వై ప్రియతమశ్చాత్మా యతో న భయమణ్వపి |
 ఇతి వేద స వై విద్వాన్ యో విద్వాన్ స గురుర్హరిః || 51 ||

నారద ఉవాచ
 ప్రశ్న ఏవం హి సంఛిన్నో భవతః పురుషర్షభ |
 అత్ర మే వదతో గుహ్యం నిశామయ సునిశ్చితం || 52 ||

క్షుద్రంచరం సుమనసాం శరణే మిథిత్యా
 రక్తం షడంఘ్రిగణసామసు లుబ్ధకర్ణం |
 అగ్రే వృకానసుతృపోఽవిగణయ్య యాంతం
 పృష్ఠే మృగం మృగయ లుబ్ధకబాణభిన్నం || 53 ||

అస్యార్థః - సుమనః సధర్మణాం స్త్రీణాం శరణ
 ఆశ్రమే పుష్పమధుగంధవత్క్షుద్రతమం కామ్యకర్మ -
 విపాకజం కామసుఖలవం జైహ్వోపస్థ్యాది
 విచిన్వంతం మిథునీభూయ తదభినివేశితమనసం
 షడంఘ్రిగణసామగీతవదతిమనోహరవనితాది
 జనాలాపేష్వతితరామతిప్రలోభితకర్ణమగ్రే
 వృకయూథవదాత్మన ఆయుర్హరతోఽహోరాత్రాంతాన్
 కాలలవవిశేషానవిగణయ్య గృహేషు విహరంతం
 పృష్ఠత ఏవ పరోక్షమనుప్రవృత్తో లుబ్ధకః కృతాంతోఽంతః

శరేణ యమిహ పరావిధ్యతి తమిమమాత్మానమహో
రాజన్ భిన్నహృదయం ద్రష్టుమర్హసీతి || 54 ||

స త్వం విచక్ష్య మృగచేష్టితమాత్మనోఽంత -
శ్చిత్తం నియచ్ఛ హృది కర్ణధునీం చ చిత్తే |
జహ్యంగనాశ్రమమసత్తమయూథగాథం
ప్రీణీహి హంసశరణం విరమ క్రమేణ || 55 ||

రాజోవాచ
శ్రుతమన్వీక్షితం బ్రహ్మన్ భగవాన్ యదభాషత |
నైతజ్ఞానంతుపాధ్యాయాః కిం న బ్రూయుర్విదుర్యది || 56 ||

సంశయోఽత్ర తు మే విప్ర సంభిన్నస్తత్కృతో మహాన్ |
ఋషయోఽపి హి ముహ్యంతి యత్ర నేంద్రియవృత్తయః || 57 ||

కర్మాణ్యారభతే యేన పుమానిహ విహాయ తం |
అముత్రాన్యేన దేహేన జుష్టాని స యదశ్నుతే || 58 ||

ఇతి వేదవిదాం వాదః శ్రూయతే తత్ర తత్ర హ |
కర్మ యత్క్రియతే ప్రోక్షం పరోక్షం న ప్రకాశతే || 59 ||

నారద ఉవాచ
యేనైవారభతే కర్మ తేనైవాముత్ర తత్పుమాన్ |
భుంక్తే హ్యవ్యవధానేన లింగేన మనసా స్వయం || 60 ||

శయానమిమముత్స్పృజ్య శ్వసంతం పురుషో యథా |
కర్మాత్మన్యాహితం భుంక్తే తాదృశేనేతరేణ వా || 61 ||

మమైతే మనసా యద్యదసావహమితి బ్రువన్ |
గృహ్ణీయాత్తత్పుమాన్ రాధ్ధం కర్మ యేన పునర్భవః || 62 ||

యథానుమీయతే చిత్తముభయైరింద్రియేహితైః |
ఏవం ప్రార్థేహజం కర్మ లక్ష్యతే చిత్తవృత్తిభిః || 63 ||

నానుభూతం క్వ చానేన దేహేనాదృష్టమశ్రుతం |
కదాచిదుపలభ్యేత యద్రూపం యాదృగాత్మని || 64 ||

తేనాస్య తాదృశం రాజన్ లింగినో దేహసంభవం |
శ్రద్ధత్వాన్వననుభూతోఽర్థో న మనః స్పృష్టుమర్హతి || 65 ||

మన ఏవ మనుష్యస్య పూర్వరూపాణి శంసతి |
భవిష్యతశ్చ భద్రం తే తథైవ న భవిష్యతః || 66 ||

అదృష్టమశ్రుతం చాత్ర క్వచిన్మనసి దృశ్యతే |
యథా తథానుమంతవ్యం దేశకాలక్రియాశ్రయం || 67 ||

సర్వే క్రమానురోధేన మనసీంద్రియగోచరాః |
ఆయాంతి వర్గశో యాంతి సర్వే సమనసో జనాః || 68 ||

సత్త్వైకనిష్ఠే మనసి భగవత్పార్శ్వవర్తిని |
తమశ్చంద్రమసీవేదముపరజ్యౌవభాసతే || 69 ||

నాహం మమేతి భావోఽయం పురుషే వ్యవధీయతే |
యావద్ బుద్ధిమనోఽక్షార్థగుణవ్యాహో హ్యనాదిమాన్ || 70 ||

సుప్తిమూర్ఛోపతాపేషు ప్రాణాయానవిఘాతతః |
నేహతేఽహమితి జ్ఞానం మృత్యుప్రజ్వారయోరపి || 71 ||

గర్భే బాల్యేఽప్యపౌష్కల్యాదేకాదశవిధం తదా |
లింగం న దృశ్యతే యూనః కుహ్వం చంద్రమసో యథా || 72 ||

అర్థే హ్యవిద్యమానేఽపి సంస్కృతిర్న నివర్తతే |
ధ్యాయతో విషయానస్య స్వప్నేఽనర్థాగమో యథా || 73 ||

ఏవం పంచవిధం లింగం త్రివృత్ షోడశవిస్తృతం |
ఏష చేతనయా యుక్తో జీవ ఇత్యభిధీయతే || 74 ||

అనేన పురుషో దేహానుపాదత్తే విముంచతి |
హర్షం శోకం భయం దుఃఖం సుఖం చానేన విందతి || 75 ||

యథా తృణజలూకేయం నాపయాత్యపయాతి చ |
న త్యజేన్ద్రియమాణోఽపి ప్రాగ్దేహాభిమతిం జనః || 76 ||

యావదన్యం న విందేత వ్యవధానేన కర్మణాం |
మన ఏవ మనుష్యేంద్ర భూతానాం భవభావనం || 77 ||

యదాక్షైశ్చరితాన్ ధ్యాయన్ కర్మాణ్యాచినుతేఽసకృత్ |
సతి కర్మణ్యవిద్యాయాం బంధః కర్మణ్యనాత్మనః || 78 ||

అతస్తదపవాదార్థం భజ సర్వాత్మనా హరిం |
పశ్యంస్తదాత్మకం విశ్వం స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయా యతః || 79 ||

మైత్రేయ ఉవాచ
భాగవతముఖ్యో భగవాన్నారదో హంసయోగ్గతిం |
ప్రదర్శ్య హ్యముమామంత్ర్య సిద్ధలోకం తతోఽగమత్ || 80 ||

ప్రాచీనబర్హి రాజర్షిః ప్రజాసర్గాభిరక్షణే |
ఆదిశ్య పుత్రానగమత్తపసే కపిలాశ్రమం || 81 ||

తత్రైకాగ్రమనా వీరో గోవిందచరణాంబుజం |
విముక్తసంగోఽనుభజన్ భక్త్యా తత్సామ్యతామగాత్ || 82 ||

ఏతదధ్యాత్మపారోక్ష్యం గీతం దేవర్షిణానఘ |
యః శ్రావయేద్యః శృణుయాత్స లింగేన విముచ్యతే || 83 ||

ఏతన్ముకుందయశసా భువనం పునానం
 దేవర్షివర్యముఖనిఃసృతమాత్మశౌచం ।
 యః కీర్త్యమానమధిగచ్ఛతి పారమేష్ఠ్యం
 నాస్మిన్ భవే భ్రమతి ముక్తసమస్తబంధః ॥ 84 ॥

అధ్యాత్మపారోక్ష్యమిదం మయాధిగతమద్భుతం ।
 ఏవం స్త్రియాఽఽశ్రమః పుంసశ్చిన్నోఽముత్ర చ సంశయః ॥ 85 ॥

॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పారమహంస్యాం సంహితాయాం
 చతుర్థస్కంధే విదురమైత్రేయసంవాదే ప్రాచీనబర్హిర్నారదసంవాదో నామ ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః ॥